

De wonderman van Jonkerslân

Voor Charl en zijn vrienden

ISBN: 9789402149753

© D. Brugman, 2017

Deel I: Op bezoek bij een zorgboerderij

1 Charl	7
2 De afspraak	16
3 De maatschappelijk werkster	20
4 Waar is Charl?	25
5 De autorit	29
6 De rondleiding	34
7 Op de thee bij de directrice	41
8 De terugweg	47
9 De inschrijving	53
10 Een “memento mori”	59

Deel II: Beschermd wonen

11 Een nieuwe kamer	67
12 Slapeloze nachten	76
13 Huis te koop	82
14 Pruimentijd	89
15 Een lang telefoongesprek	93
16 Het goede doel	99
17 Een denkpauze	105
18 Bij de notaris	118

19 Een man van de dag	125
20 Bij de specialist	133

Deel III: Zwerver in niemandsland

21 In het kielzog van een doldrieste man	147
22 De zwakste zorgschakel	155
23 De leegte	162
24 Man in de war	166
25 Weerloos	176
26 De sluis	183
27 Rust	188
28 Een gevoelige tik	193
29 Ondergang	199
30 Houd moed, reiziger!	207
Beknopte biografie	215
Verantwoording	217

Deel I

Op bezoek bij een zorgboerderij

1 Charl

De eerste keer dat ik bij Charl op bezoek kwam, liet hij me plaats nemen op een stoel onder een groot zwaard dat met een dunne draad aan het plafond was opgehangen. Hij vertelde me dat dit het zwaard van Damocles voorstelde. Hij voegde eraan toe dat volgens de overlevering het zwaard aan een paardenhaar hing, maar dat hij een hedendaags, natuurlijk garen had gebruikt. Terwijl hij me een kop thee in schonk, vertelde hij dat hij, evenals in de overlevering, het zwaard bedoelde als aansporing aan de bezoeker om een leven in weelde en voorspoed op te geven. Zelf had hij die keuze ook gemaakt. Zijn levenswijze stond in het teken van soberheid en het tegengaan van iedere vorm van verspilling. Om de symboliek van de voorstelling nog te versterken, had hij een grote afbeelding van het alziend oog aan het plafond bevestigd, zodat de eenvoudige sterveling die plaatsnam in die stoel en door hem voor de keuze geplaatst werd van hoe te leven, niet alleen het zwaard onheilspellend zag bungelen als hij of zij omhoog keek, maar ook met dat oog werd geconfronteerd. Zo'n bezoek blijft je bij.

De opstelling met het zwaard en de stoel was de aanzet om in debat te gaan over de vraag in hoeverre ik op een verantwoorde, d.w.z. duurzame wijze leefde. Hij gaf me een eenvoudig voorbeeld om duidelijk te maken hoe vergaand de consequenties waren om een duurzaam bestaan te leiden. "Hoe scheer jij je?" had hij gevraagd. "Tegenwoordig met scheermesjes," had ik geantwoord, omdat het scheerapparaat me huiduitslag had bezorgd. Zijn uitleg kwam er op neer dat mesjes misschien een duurzaam gebruik leken, maar het

niet waren. “Stel dat de mesjes tien keer worden gebruikt. Daarna worden ze vervangen. Soms vind je zo’n mesje zelfs in de natuur, weggegooid door een zorgeloze toerist. Een artificieel product. Mens en dier kunnen zich er lelijk aan bezeren,” had hij gezegd. “Scheerapparaten zorgen voor een gigantische afvalberg. Voor mesjes en scheerapparaten geldt dat ze eerst gemaakt moeten worden en vervolgens weer afgebroken voor hergebruik. Daar is een hele industrie voor. Die industrie is overbodig als mannen zich zouden scheren met een barbiërmes, zoals ik doe. Een beetje water en een beetje zeep heb ik nodig, meer niet. Het mes houd ik zelf scherp met een wetsteen.”

Zo onderzocht hij niet alleen elk product, maar ook alle werkzaamheden die verband hielden met productie en afvalverwerking. De consumptiemaatschappij, zoals hij de huidige samenleving betitelde, was voor hem niet langer geloofwaardig en hij had daarom zijn baan als chauffeur op een internationale touringcar vaarwel gezegd. Ten tijde van het IJzeren Gordijn had hij jarenlang Amerikanen op exclusieve reizen rondgeleid door Oost-Europa en Rusland. Die Amerikanen waren op zoek naar hun *roots*, omdat hun ouders of voorouders uit een land in deze regio kwamen. De reizen duurden wekenlang en hadden van hem een man van de wereld gemaakt die goede smaak wist te waarderen. Van zijn spaargeld had hij een vervallen boerderijtje met een lapje grond gekocht in Friesland om daar een nieuw, zelfvoorzienend bestaan op te bouwen.

Hij at bijna uitsluitend onbespoten aardappelen, bonen, groenten, bessen en andere vruchten uit eigen tuin, en de hazelnoten, wilde kastanjes en paddenstoelen die hij in de herfst in het bos vond. Hoewel hij geen vegetariër was, at hij nauwelijks vlees. Het kraanwater werd twee keer gebruikt. De eerste keer om er de handen

mee te wassen, de tweede keer om met het afwaswater de wc door te spoelen. Vanzelfsprekend kocht hij zelden of nooit nieuwe spullen. Alles wat een huishouding nodig had, of het nu meubilair betrof, gereedschap, apparatuur, boeken, kleding of schoeisel, werd uit principe tweedehands gekocht en kostte een appel en een ei. 's Winters zorgde een houtkachel voor warmte; het hout verkreeg hij via vrienden voor een grijpstuiver uit het bos. Hij was zuinig, maar men wist niet of die zuinigheid nu voortkwam uit zijn opvattingen over duurzaamheid zoals hij anderen wilde doen geloven, of omgekeerd, dat zijn opvattingen over duurzaamheid slechts dienden om zijn zuinigheid te rechtvaardigen of zelfs te maskeren. Geen vrouw wilde dit zelfgekozen minimumbestaan met hem delen en van enig compromis wilde hij niet weten. Dus leefde hij alleen op zijn door hem zelf verbouwde boerderijtje.

Tijdens andere bezoeken vertelde hij over zijn familie, waarmee hij zich sterk verbonden voelde. Zijn vader was anarchist geweest en had Domela Nieuwenhuis nog naar zijn laatste rustplaats gedragen. Charl had echter zijn vader nauwelijks gekend, want die was overleden toen hij nog maar 5 jaar oud was. Hij was opgegroeid in Amsterdam-Noord samen met zijn zeven jaar oudere broer. Zijn moeder omschreef hij als vroom en vredelievend, maar ook als kleinburgerlijk en weinig capabel. De vier kinderen uit een eerder huwelijk van zijn vader waren het huis al uit.

In de oorlog moesten de twee jongens zorgen voor voedsel en brandstof. In de Hongerwinter van 1944 was Charl in een vrachtwagen via de Afsluitdijk naar Friesland overgebracht en misschien had die herinnering aan een land van melk en honing tezamen met het historische gegeven dat Domela Nieuwenhuis, ús ferlosser, in Zuidoost-Friesland de arbeiders en boeren had

toegesproken, hem doen besluiten zich in deze omgeving te vestigen. Zijn maatschappelijke opvatting kon hij er in de praktijk brengen door de toegewijde en vredelievende instelling die hij bij zijn moeder had waargenomen. De weilanden bij Amsterdam-Noord werden tot zijn verdriet volgebouwd en Thoreau's "Walden" had hem het zetje gegeven zijn levenswijze te veranderen. Het rapport van de Club van Rome in 1972 voorzag hem later van actuele argumenten.

Hij onderzocht, zoals Diogenes, de Griekse filosoof die in een ton woonde, wat het betekende om op basale wijze als mens te leven. De vervulling van elementaire behoeften beschouwde hij als een gewetensvolle opgave. Dat maakte hem tot een moreel filosoof, die over vragen inzake goed en kwaad een weloverwogen oordeel ontwikkelde. Hij bracht zijn opvattingen ook in de praktijk zonder zich veel aan te trekken van conventies.

Zijn consciëntieuze houding had hem meermalen in conflict gebracht met de Staat. Zo had hij principieel geweigerd de gemeentelijke afvalbelasting te betalen, omdat hij nauwelijks afval had, hooguit één zakje per half jaar. Hij wilde betalen voor zijn eigen afvalbijdrage, niet voor de afvalberg van een gemiddeld huishouden. Het groenafval composteerde hij voor zijn moestuin. Spullen die waren verpakt in plastic, glas of blik kocht hij niet of nauwelijks. De rechter moest er aan te pas komen en toen die hem ongelijk gaf, verkoos hij een week gevangenisstraf boven een boete. Daarmee joeg hij de Staat op kosten en bespaarde deze zelf. Het geld dat hij door zijn zuinige levenswijze overhield, zette hij op een groene bank, waar zijn kapitaaltje langzaam groeide. Later hoorde ik dat hij van zijn diensttijd 72 dagen doorbracht in het gevang, voornamelijk wegens insubordinatie. Dat doet vermoeden dat hij moeite had met het aanvaarden van gezag.

Charl was een belezen man en had een open geest, maar hoe interessant hij sommige nieuwe technologieën ook vond, alles rekende hij af op de kosten die het met zich meebracht aan energie, voor het milieu en financieel. Resultaat van die afrekening was dat hij niets aanschafte; hij had geen krant, geen telefoon, geen televisie, geen internet. Een radio op batterijen volstond en de wekelijkse VPRO gids, die hij van a tot z spelde om bij te blijven in wat modieus en eigenzinnig was en mogelijk bij zijn overtuiging paste. Men kon hem derhalve alleen bereiken per brief, of door bij hem op bezoek te gaan, met de kans hem niet aan te treffen.

Door zijn bedachtzaamheid en zorgzaamheid werd Charl voor mij een moreel voorbeeld, niet omdat hij het toonbeeld was van onbaatzuchtigheid of opofferingsgezindheid zoals zijn strijd tegen het egoïsme misschien zou doen vermoeden. Ik gaf hem een keer een psychologische test mee naar morele ontwikkeling, die hij me ingevuld retourneerde. Hij had een veel hogere testscore (68) dan gemiddeld (36.5), zelfs ruim hoger dan de hoogst scorende respondent (63). Geen geringe prestatie, als men zich realiseert dat de testscore positief samenhangt met opleidingsniveau en verbale intelligentie. Zo'n hoge score wordt eigenlijk alleen gehaald door professionele ethici en het betekende dat hij een goed inzicht had in waarden als individuele vrijheid en sociale rechtvaardigheid waarop onze samenleving berust via sociaal contract of idealiter zou moeten berusten. Hij kon goed beoordelen in hoeverre maatschappelijke gebruiken en tradities met deze waarden in overeenstemming waren. Het bevestigde mijn indruk dat hij zijn levenswijze in ethisch opzicht goed had doordacht.

Charl's hoge testscore herinnerde me aan het werk van Van Heek over verborgen talent. In diens onderzoek bleek de persoon

met het hoogste IQ in Nederland (190) een ambtenaar te zijn die werkte bij de burgerlijke stand in een provinciestadje. Een potentieel genie ging verloren voor de wetenschap en daarmee voor de samenleving. Charl ontplooidde met zijn levenswijze zijn morele talent misschien wel ten volle door de verwerping van de waarden en normen van de consumptiemaatschappij.

Ik had hem leren kennen doordat hij als timmerman werkzaamheden verrichtte in het huis van mijn vriendin. Zij woonde enkele kilometers van hem vandaan en had via mond op mond reclame van hem gehoord. Als timmerman ging hij uiterst rationeel en doelmatig te werk. Hij werkte niet snel, maar elke handeling was doordacht. Meer dan door zijn timmerwerk echter, leerde ik hem kennen door zijn meningen die hij ongevraagd te berde bracht.

Mijn vriendin en ik hadden een lat-relatie. Ik was nog maar pas afgestudeerd en had mijn eerste baan als wetenschappelijk ambtenaar. Hij was veel ouder dan ik, een man van de wereld en een charmeur. Ik moet bekennen dat het is voorgekomen dat ik niet helemaal met een gerust hart afreisde naar de Randstad, in het besef dat hij dagenlang bij haar over de vloer kwam. Het leek me niet ondenkbaar dat hij veel vrouwen veroverde in de tijd dat ik over de boeken gebogen zat. Hij was lang en tanig, met kolenschoppen van handen, een imposante snor en een bos stroblond haar dat aan alle kanten onder zijn zwarte alpino uitkrulde.

Nadat mijn vriendin en ik waren gaan samenwonen in de Randstad, ontmoetten Charl en ik elkaar nog één, hooguit twee keer per jaar. We onderhielden contact door briefwisseling. Hoewel we weinig gemeenschappelijk hadden qua achtergrond, opleiding en

levenservaring, vond ik hem een interessante gesprekspartner. We correspondeerden over nagenoeg elk onderwerp. Onze verschillen in levenservaring, opleiding en maatschappelijke opvattingen, leidden niet zelden tot heftige meningsverschillen. Hij verwierp gangbare ideeën over vooruitgang, samenleving, economie en levensstijl. Vaak lag er een verschil van inzicht over de (on)deugd van menselijk egoïsme aan ten grondslag. Méér willen hebben dan men nodig had, was voor hem de bron van alle kwaad. Hij stelde zich in de loop der jaren meer en meer op als moralist en misantroop. Voor hem had “geen enkele vorm van kunst en geen enkele klinkende naam de mensheid beter gemaakt.” Hoewel hij zelf empathisch en hulpvaardig was, had hij geen vertrouwen in het vermogen van de mensheid om problemen gezamenlijk op te lossen. Hij zag de homo sapiens als een egoïstisch en conformistisch wezen, en dientengevolge als een destructieve soort die in groepsverband zijn eigen ondergang bewerkstelligt. Zelf een exemplaar zijnde van deze soort, leek zijn bestaan één lange oefening dat oordeel zo minimaal mogelijk op hemzelf van toepassing te laten zijn.

In de loop der jaren waren de verschillen tussen zijn opvattingen en levenswijze en die van mij alleen maar groter geworden. Mijn tijd ging steeds meer zitten in werkzaamheden in het publieke domein, terwijl zijn tijd ging zitten in het privé-domein. Hij werd afgekeurd vanwege een stenose, een zenuwbeklemming in de rug, die hem met regelmaat hevige pijn bezorgde. Op zijn 57ste ging hij met de VUT. Later kwam daar de Parkinson bij. Voor zover je kan zeggen dat ik werd geleefd door mijn werk, zou je kunnen zeggen dat hij werd geleefd door zijn ziekte.

Direct na zijn afkeuring had Charl nog geprobeerd een baan als leraar aan een VMBO praktijkschool te bemachtigen. Hoewel hij zeer

geschikt werd bevonden om als praktijkdocent aan de slag te gaan, ging de baan uiteindelijk aan zijn neus voorbij door gebrek aan diploma's. Hij had op een avondschool anderhalf jaar lang vier avonden in de week een onderwijzersopleiding gevolgd, maar deze niet voltooid. Hij was er niks wijzer geworden. Als verklaring gaf hij dat hij ouder was en vermoedelijk dus wijzer dan de leraren die dat onderwijs verzorgden. Zijn maatschappelijke rol was uitgespeeld.

Eenmaal met de VUT kreeg hij alle tijd voor zichzelf. Zijn maatschappijkritiek kon ik in meer of mindere mate delen, de consequenties die hij er aan verbond voor zijn levensonderhoud deelde ik niet. Ik wees hem er op dat hij, juist door de collectieve voorziening van de maatschappij die hij afwees, zijn vrije leven kon leiden. Hij hoefde geen taak te verrichten voor zijn uitkering en kon op reis gaan wanneer hij wilde. Hij vond echter de uitkering die hij ontving, het wettelijk bepaalde bestaansminimum, belachelijk hoog. Hij had hooguit een kwart daarvan nodig. Hij was, in zijn woorden, geen *big spender*.

Omdat wij onlangs, na mijn pensionering, naar het noorden waren verhuisd, konden we nu gemakkelijker elkaar bezoeken. Hij had me tijdens de verhuizing verrast met een *practical joke*. Terwijl ik druk doende was de auto uit te laden met spullen uit de tuinschuur waarmee mijn vriendin en ik voor de laatste keer vanuit de Randstad bij ons nieuwe huis waren aangekomen, had hij een paar meter verder zijn auto geparkeerd en me gadegeslagen in mijn bezigheden. Toen ik een doos met bloempotten naar binnen bracht, had hij fluks zijn verrassingspakket, een doos met kruiden, specerijen, etenswaren en twee flessen wijn, in mijn auto geplaatst. Ook die doos had ik er uitgehaald en als alle andere mee naar binnen genomen, mij wel verbazend over de inhoud, die ik niet goed kon rijmen met de andere

zaken die ik had verplaatst. Ik liet me er niet door van de wijs brengen en wilde voortgaan in mijn jachtige tempo tot ik, bij mijn terugkeer, zijn auto zag staan en direct daarna zijn grijnzend gezicht boven het stuur. Toen viel bij mij het kwartje. Die avond dronken we een glas witte Bourgogne uit een fles die ik hem blijkens het etiket zo'n twintig jaar eerder cadeau had gegeven. De wijn had een mooie amberkleur gekregen en tot mijn verrassing een zachte, fluwelen en complexe smaak die uitnodigde tot een lang nagenieten.

Toch had het me verrast dat hij bij een ziekenhuisopname mij als zijn mantelzorger had geopperd. Ik had me niet gerealiseerd dat wij elkaar zo nabij stonden dat ik daarvoor in aanmerking kon komen. Belangrijker was dat ik geen praktische geest ben en maar van beperkte waarde voor hem zou kunnen zijn. Bovendien bleef er voor mij altijd nog een flinke afstand te overbruggen naar zijn woning of plaats van verblijf in de directe omgeving daarvan. Echter, ik zag de mantelzorg allerminst als een klus, zoals iemand suggereerde. Ik had de taak met overtuiging aanvaard en me voorgenomen hem zo goed mogelijk te informeren over zijn gezondheid en me beschikbaar te stellen voor andere zaken die ik op me kon nemen. Ik zag hem nu bijna elke week en was steeds present als er een overleg met een arts was gepland.

2 De afspraak

Op een ochtend belde ik omstreeks 10 uur met Charl om te vertellen dat ik vroeg in de middag, rond één uur, hem zou komen ophalen om samen een zorgboerderij te gaan bezoeken. Hij verbleef in Huize Janna, een revalidatie verpleeghuis, om te herstellen van een delier, een toestand van geestelijke verwardheid die dagenlang kan aanhouden en waarin realiteit, droom en waan in elkaar overlopen. Zijn delier hield verband met de ziekte van Parkinson, welke inmiddels ongeveer twaalf jaar geleden bij hem was vastgesteld. Binnen één jaar tijd was hij vier keer in zo'n verwarde toestand aangetroffen. De eerste keer had plaatsgevonden kort na het overlijden van zijn zeven jaar oudere broer. De laatste keer was enkele weken geleden.

Het leek me niet uitgesloten dat stress door het overlijden van zijn broer bij het eerste delier een rol had gespeeld. Hij had meegeholpen het huis van zijn broer te ontruimen en had spullen gekregen uit de erfenis die hem herinnerden aan zijn jeugd. Volgens Charl had zijn broer tot euthanasie besloten. Charl zelf was pas achteraf van het sterfgeval op de hoogte gesteld. Voor de artsen echter speelde deze voor hem ingrijpende gebeurtenis geen enkele rol in het optreden van een delier. Ze wezen andere oorzaken aan. Na diverse onderzoeken bleven daarvan tenslotte twee over: een onregelmatige medicijnname of ontregeling van de werking van de medicijnen door een ontsteking.

Levodopa, het medicijn dat de gevolgen van de ziekte van Parkinson op de motoriek, het spreken en denken vermindert, moet

meermalen per dag tijdig worden ingenomen, anders raakt het brein ontregeld. Toen de neuroloog mij bij de eerste opname had gevraagd of Charl een persoon was die zijn eigen genezing in de weg kon staan, had ik volmondig met “ja” geantwoord. Ik wist dat Charl een bijna instinctieve afkeer had van medicijnen. Hij voerde allerlei ideologische bezwaren aan tegen medicijngebruik, zoals het winstbejag van de farmaceutische industrie, maar toen ik ooit zag hoe kinderlijk hij protesteerde tegen oogdruppels door bij herhaling zijn ogen stijf dicht te knijpen als de drup dreigde te vallen, wist ik dat het niet louter een ideologische kwestie betrof.

Op het moment dat de neuroloog mij de vraag stelde, stonden we in het ziekenhuis aan het voeteneinde van het bed van Charl. De avond tevoren was Charl door zijn buurman, Bart, sterk onderkoeld gevonden in een greppel in zijn eigen tuin. Bart had Charl eerder die dag aangesproken. Charl had een verwarde indruk op hem gemaakt en hem verteld dat hij was overvallen door drie donkere mannen die er met zijn geld vandoor waren gegaan. Hij had de mannen gezien in de bosjes in de tuin van Bart. Bart had de politie gebeld, maar deze had niets verdachts aangetroffen en was weer vertrokken. Bart was met Charl thee gaan drinken en Charl leek tot rust te zijn gekomen. Later op de avond was Bart nog wezen kijken hoe het ging met Charl, met de vondst in de greppel tot gevolg.

In bed lag Charl er ogenschijnlijk bewusteloos bij. Hij lag op zijn rug, zijn ogen gesloten, zijn mond wijdopen, zijn gezicht rood aangeloopen en zijn handen slap op zijn borst. Hij kreeg zuurstof toegediend via de neus en vocht via de pols. Toch nam hij blijkbaar op enigerlei wijze waar wat er om hem heen gebeurde, want hij vertelde me later dat hij mijn gedrag als verraad had geïnterpreteerd. In zijn waan spande ik samen met de artsen om hem te martelen. Zijn

lichamelijk verzet tegen de inname van de medicijnen was zo hevig geweest, dat hij gekneveld moest worden. In zijn beleving was de volgorde omgekeerd en verzette hij zich, omdat hij werd gekneveld.

Telkens als zich een delier voordeed, werd hij opgenomen in het ziekenhuis. Elke keer was hij dagen van de kaart en ging zijn geestelijke en lichamelijke toestand hard achteruit. Na afloop van de ziekenhuisopname moest hij in het verpleeghuis revalideren. Inmiddels waren er enkele weken verstreken sinds hij in Huize Janna was geplaatst, en de vraag was waar hij naar toe zou gaan als hij daar zou zijn uitbehandeld. De verpleeghuisarts vond terugkeer naar de eigen woning onwenselijk en had, om de kans op herhaling van een delier te verminderen, Charl dringend een vorm van beschermd wonen aangeraden. Een zorgboerderij leek het meest voor de hand liggend, omdat hij de laatste 50 jaar op een boerderijtje had gewoond.

Ik had verschillende zorgboerderijen aangeschreven of gebeld, maar de meeste beperkten zich tot het aanbieden van een dagprogramma; ze boden geen dag- en nachtzorg. De schaarse zorgboerderijen met dag- en nachtzorg waren luxe instellingen, bestemd voor een heel ander slag mensen dan Charl. Van Rijco, de andere mantelzorger van Charl, had ik de naam door gekregen van een zorgboerderij waar men kan wonen en daar had ik voor deze middag afgesproken. Het enige mogelijke bezwaar tegen plaatsing dat voorafgaand aan het bezoek kon worden vastgesteld, was, dat de instelling werkte vanuit een christelijke geloofsovertuiging, terwijl Charl niets van een geloof moet weten.

Na zijn eerste delier waren vrienden op het idee gekomen hem een telefoon te geven, zodat hij in noodgeval iemand kon bellen. Hoe goed bedoeld ook, hij maakte er nauwelijks of geen gebruik van. Hij was hardhorend geworden en hoe hard de telefoonbel ook was

afgesteld, hij liet zich zelden of nooit van zijn eigen bezigheden afbrengen. Hij vond het een onding. De behoefte iemand te bellen was hem vreemd en een delier kondigt zich niet aan door bepaalde waarneembare verschijnselen. Er blijft geen mentale toezichthouder in functie die de wanen registreert *als waan*. In plaats daarvan belandde hij in een andere werkelijkheid.

Ik had Charl eerder willen bellen over de afspraak met de zorgboerderij, maar het was er niet van gekomen. Omdat hij vaak moeilijk was te bereiken, zag ik er tegenop hem te bellen. De kans van nul op het rekest was te groot. Hoewel ik me meermalen had voorgenomen hem te bellen op een moment waarop de kans dat hij de telefoon zou opnemen mij reëel leek, was ik het toch elke keer vergeten. Omdat het zulk prachtig weer was vandaag, moest hij van mijn komst weten; anders zou de vogel zijn gevlogen.

Tot mijn verrassing werd de telefoon deze maal vlot opgenomen en kreeg ik een opgewekte Charl aan de lijn. Hij nam mijn boodschap voor kennisgeving aan, alsof dat al lang en breed bij hem bekend was, en zei dat ik juist op het goede moment belde, dat ik zogezegd met m'n neus in de boter viel. Hij was namelijk in gesprek met de maatschappelijk werkster en zij had ook enkele vragen voor mij. In plaats van haar vragen via de telefoon aan mij door te spelen, gaf hij haar de telefoon, zodat ze direct met me kon spreken. Ze vertelde dat het haar beter leek dat ze me zou ontmoeten en we maakten een afspraak voor half één die middag.

3 De maatschappelijk werkster

Door de vervroegde afspraak moest ik haast maken met mijn werkzaamheden. Tijd voor een lunch bleef er niet over en na een kop koffie ging ik op pad. In de auto op weg naar Huize Janna vroeg ik me af waar Charl's opgeruimdheid vandaan kwam. Die had ik lange tijd gemist. Toen ik hem leerde kennen was hij een opgewekte en sociaal vaardige man die altijd een kwinkslag bij de hand had, maar ik had ook jaren meegemaakt dat zijn visie op de mens zwartgallig was geworden en hij meer en meer een verbitterde en vereenzaamde indruk maakte. Ik wist dat depressie een van de kenmerken is waarmee de ziekte van Parkinson gepaard kon gaan. Zijn onvermogen nog te kunnen genieten, zoals hij me eens had geschreven, zou op een depressie kunnen wijzen. Echter, Charl was niet depressief in de zin van levensmoe. Integendeel, hij was strijdbaar als altijd.

Toen ik even na half één bij Charl's afdeling aankwam, werd ik vlak bij zijn kamer aangesproken door een jonge, enigszins spichtige vrouw met blond piekhaar, die aan een tafel in het ruime middengedeelte van de gang zat. "Bent u meneer Dave?" vroeg ze. "Ja, inderdaad, dan moet u de maatschappelijk werkster van Charl zijn," antwoordde ik vriendelijk en schudde haar de hand. We stelden ons aan elkaar voor en zij wees op de personeelskamer die op dat moment niet bezet was, waar we rustig met elkaar zouden kunnen praten. "Meneer Deksel zit nog aan de maaltijd," zei ze, terwijl we de kamer inliepen en zij de deur achter zich sloot. Achter in de kamer waren enkele tafels tegen elkaar geplaatst waardoor ze tezamen een

groot vierkant vormden. We namen plaats aan een hoek van dat vierkant, zodat we in een hoek van 90 graden ten opzichte van elkaar kwamen te zitten. Ze zat rechts van mij. De tafel deed blijkbaar dienst als koffietafel voor het personeel, want er stond nog een bord met een paar sneden cake die vermoedelijk resteerden van de koffiepauze. De maatschappelijk werkster wees naar de plakken cake en zei: "Kijk, daar heeft meneer Charl nu zo'n hekel aan. Dat het allemaal maar wordt weggegooid. Ik kan dat wel begrijpen." Ik bromde wat over een oorlogstrauma, maar omdat ik niet gelijk persoonlijk wilde worden over Charl, corrigeerde ik me zelf ook weer met "laten we het daar nu maar niet over hebben." Hoewel ik trek had, spraken de overgebleven plakken cake mij niet aan. "Thuis verpakken we het in cellofaan en leggen het in de koelkast voor de volgende dag," zei ik. "Maar ach, dit is een feestmaal voor de varkens en dat zijn tenslotte net als wij hoog ontwikkelde sociale zoogdieren." "Dat is ook weer waar," antwoordde ze.

Ze legde haar blocnote met een halfvol geschreven pagina voor zich, stipte even enkele punten aan met de balpen in haar rechterhand en startte het gesprek. "Ik wilde u spreken over enkele zaken waar ik toch niet goed hoogte van krijg in gesprek met meneer Charl. Ik heb inmiddels twee gesprekken met hem gevoerd en hij heeft me heel veel verteld over zijn visie op hoe we zouden moeten leven en ook over zijn eigen leven. Zijn verzet tegen de consumptie-maatschappij begrijp ik heel goed en ik heb er veel respect voor hoe hij zijn eigen leven heeft geleid. Maar als ik hem vraag naar zijn toekomst, gebruikt hij veel moeilijke woorden en maakt vaak zijn zinnen niet af. Daardoor weet ik niet waar ik nu aan toe ben."

"Ik denk dat hij probeert zijn huidige situatie onder ogen te zien waarin zijn mentaal en lichamelijk functioneren afhankelijk is

geworden van allerlei medicijnen met inderdaad voor ons moeilijke namen. Vermoedelijk weet hij zelf nog niet wat hij nu wil gaan doen. Hij onderzoekt de mogelijkheden en probeert een afweging te maken,” antwoordde ik. “Misschien kun je hem daarbij van dienst zijn, al begrijp ik dat het voor een buitenstaander niet mogelijk is de woorden of de argumenten te vinden waar hij naar op zoek is. Het lijkt me voor hem van het grootste belang dat hij zijn leefwijze zoveel mogelijk kan voortzetten. Maar Charl heeft van ontbering een kunst gemaakt en die staat op gespannen voet met de gangbare opvattingen van een gezonde leefstijl en een goede verzorging. Blijf geduldig en blijf vooral luisteren,” hield ik haar voor. Ze boog zich voorover en maakte een aantekening.

“En wat die begrijpelijkheid betreft, Charl houdt van lezen en is een liefhebber van de taal. Vroeger kwam hij in zijn taalgebruik soms snobistisch over,” ging ik verder, en ik realiseerde me dat ook ‘snobistisch’ voor haar een moeilijk woord kon zijn. “In dit verband bedoel ik daarmee een mooi-prater,” verduidelijkte ik. “Hij strooit graag met citaten uit de wereldliteratuur, zoals *Een oranje zon rolt langs de hemel als een afgeslagen hoofd* van de Russische schrijver Isaak Babel. Hij vertelt er dan niet bij dat Babel het schreef ten tijde van de Russische Revolutie en dat voor Babel, die als journalist meereisde met de Rode troepen, dat zijn de communisten, de hemel de gruwelijkheid weerspiegelde van wat mensen elkaar op aarde aandeden. Het mooie of esthetische benadrukken en het kwade, slechte of ethische verzwijgen wordt snobisme genoemd. Tegenwoordig is Charl veranderd, vermoedelijk mede door zijn ziekte, en heeft hij bijna uitsluitend oog gekregen voor het ethische. Hij houdt er een pessimistisch mensbeeld op na en ziet het als zijn missie om mensen te waarschuwen. Hij vergelijkt het gedrag van